

Səhiyyə sahəsində beynəlxalq xarakterli “mülayim” hüquq normalarının Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə təsirinin xüsusiyyətləri

Hüseynova Fatimə Etibar qızı,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Bakı Dövlət
Universiteti Hüquq fakültəsi “Bey-
nəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ
kafedrası”nın dosenti.

e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-9457-0342>

Məqalədə səhiyyə sahəsində beynəlxalq xarakterli “mülayim” hüquq normalarının Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə təsirindən bəhs olunur. İlk olaraq səhiyyə sahəsində “mülayim” hüquq normalarının xüsusiyyətləri araşdırılır. Qeyd olunan normaların Azərbaycan Respublikasının hüquqi sistemində maddi hüquqi implementasiyasının xüsusiyyətləri təhlil edilir. Bu istiqamətdə “mülayim” hüquq normalarını təsbit edən beynəlxalq sənədlərlə Azərbaycan Respublikasının milli qanunvericiliyi müqayisə edilir. Eyni zamanda “mülayim” hüquq normalarının yardılmasında və realizəsində Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının fəaliyyətinə diqqət edilir.

Açar sözlər: Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, səhiyyə, beynəlxalq xarakterli, “mülayim” hüquq normaları, “mülayim hüquq”, milli hüquqi implementasiya, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi.

Son dövrlər səhiyyə sahəsində beynəlxalq xarakterli “mülayim” hüquq normalarının dövlətdaxili qanunvericiliyə implementasiyası ilə bağlı nəzəri və praktiki məsələlər aktualıq kəsb etməkdədir. Xüsusilə,

bu cür normaların milli hüquqda tətbiqi ilə bağlı tendensiyalar COVID-19 pandemiyası ilə mübarizədə daha geniş vüsət almağa başladı. Ona görə də biz ilk növbədə beynəlxalq xarakterli “mülayim” hüquq normalarının mahiyyəti və xüsusiyyətləri kontekstində bu normaların ölkəmizin səhiyyə sahəsində qanunvericiliyinə təsirinin xüsusiyyətlərini təhlil edəcəyik.

“Mülayim hüquq” konsepsiyası müasir beynəlxalq hüquda mübahisəli elmi paradıqmalardan biri hesab edilir. Beynəlxalq hüquq alimləri, o cümlədən Çin alimləri mülayim hüququn əhatə dairəsini müəyyənləşdirməyə çalışmış və bu hüququn müxtəlif növlərə ayrılması ilə bağlı təklif irəli sürmüşlər. Mülayim hüququn qəbul etdiyi çoxsaylı təzahürlər o deməkdir ki, mülayim hüququn sərhədlərini müəyyən etmək asan məsələ deyil. Professor L.Haocai tərəfindən təklif edilən konsepsiya [13] bir çox alimlərin diqqətini cəlb etmişdir. O hesab edirdi ki, əmr-nəzarət tədbirlərində

ifadə olunan və dövlətin məcbureddici qüvvəsi tərəfindən həyata keçirilən sərt qanunla yanaşı, milli hüquqdakı daha geniş institusional mexanizmlər mülayim qanunlardır [24]. Bu cür mülayim hüquq normaları aşağıdakı dörd növə bölünür: 1) qanunlar çərçivəsində təcəssüm olunmuş hüquq normaları, hüquqi faktları təsvir edən və ya nümayiş etdirici, təhrikedici, təşviqedic, məsləhətçi və ya təlimat xarakterli daşıyan qaydalar; 2) dövlət orqanları tərəfindən qanuni olaraq yaradılmış

hüquqi qüvvəyə malik olmayan normativ sənədlər; 3) hakimiyyətin həyata keçirilməsi, hökumət və ictimai siyasi diskurs kimi məsələləri müəyyən etməyə çalışan müxtəlif siyasi təşkilatlar tərəfindən hazırlanmış özünü-tənziqləmə normaları; 4) müxtəlif ictimai icmalar tərəfindən yaradılmış özünü-tənziqləmə normaları [21].

Beynəlxalq hüquq dövlətlər üçün hüquqi mənbələrin siyahısını Beynəlxalq Məhkəmənin Statutunda vermişdir. Bunlardan başqa, professor D.L.Sheltonun göstərdiyi kimi, son illərdə dövlətlərin milli qanunvericilik praktikalarında, beynəlxalq təşkilatlar daxilində və xaricində getdikcə daha çox bəyannamələr, qətnamələr və fəaliyyət proqramları kimi məcburi olmayan siyasi sənədlərdə normativ bəyanatlar yerləşdirir və siqnal verir ki, bu mətnlərin ehtiva etdiyi normalara uyğunluğu gözlənilir. Beynəlxalq hüquq şərhçiləri bu sənədləri “mülayim hüquq” adlandırırlar və onların qəbulu təcrübəsinin beynəlxalq hüquq yaradıcılığının yeni üsullarının sübutu olub-olmadığını müzakirə edirlər [11]. Bununla belə, K. Raustialanın fikrincə, dövlətlər aydın şəkildə başa düşürlər ki, bu cür “mülayim hüquq” mətnləri qanuna gətirib çıxara bilən siyasi öhdəliklərdir, lakin onlar qanun deyil və beləliklə, yalnız siyasi nəticələrə səbəb olur [17, s. 587].

Ona görə də bir çox alimlər hesab edirlər ki, “mülayim hüquq” termini heç bir hüquqi qüvvəyə malik olmayan və ya məcburi qüvvəsi adət hüququnun məcburi qüvvəsindən bir qədər zəif olan kvazi-hüquqi sənədlərə (təvsiyələr və ya təlimatlar kimi) aiddir. “Mülayim hüquq” çox sərt qanunla ziddiyyət təşkil edir [12]. Boston Universitetinin professoru A.D.Robilant yazır ki, “mülayim hüquq” termini milli hüquq sistemində daha çox müşahidə olursa da, ilk dəfə beynəlxalq hü-

quq kontekstində yaranmışdır [18].

Professor K. Çinkin qeyd edir ki, sərt hüquq məcburidir və mülayim hüquq olmasa da, fərq əslində daha nüanslıdır. Onun fikrincə, hüquq normaları ikili deyil, lakin məcburi olandan qeyri-məcburi olanadək mərhələli normativliyə əsaslanır [6, s. 21-42]. Prof. S.Şarifah və hüquq üzrə fəlsəfə doktoru M.Halima yazırlar ki, qlobal səhiyyə hüququ məcburi müqavilələr və normaları - qətnamələr, bəyannamələr, təlimatlar, protokollar və təvsiyələr kimi səlahiyyətli, lakin məcburi olmayan normativ sənədlər (məsələn, sağlamlıq hüququ və beynəlxalq hüquqla məcəllələşdirilmiş digər insan hüquqları normalarını əhatə edilən) əhatə edir. Həm sərt, həm də mülayim qanunun tətbiqi heç bir normativ məzmunu malik olmayan siyasət təvsiyələrinə əsaslanma bilər [19, s.152].

Qeyd etmək lazımdır ki, sərt hüquqdan başqa, insanların davranışını məhdudlaşdırma bilən bütün qaydaların mülayim qanunlar olduğunu təklif etmək tendensiyası mövcuddur. Çin Universitetinin professoru Xiezhong Cheng bunu “pan mülayim hüquq” adlandırır. Buraya adət-ənənələr, xalq qanunları, etika, dini qaydalar, hüquqi şüur, hüquq mədəniyyəti və s. aid edilir. Bir tərəfdən, bu çərçivə mülayim qanunların hüquqi normalar kimi qoyulduğu əsas müddəasını nəzərə almır və mülayim hüquq nəzəriyyəsinin elmi qurulmasına mane olur. Digər tərəfdən, Pan mülayim hüquq ideyası mülayim hüququ “cib konsepsiyasına” köçürür, bu da mülayim hüququn öz müstəqil dəyərini əldə etməsinə mane olur. Lakin hüquq və əxlaq arasındakı mürəkkəb əlaqə kimi, mülayim hüquq və digər normalar da tam fərqli və əlaqəsiz deyildir. Mülayim hüququn unikallığı ondadır ki, onun norma yaradan orqanları, yaranma yolları, təsir, implementasiya vasitələri, əhə-

miyyəti və s. xüsusiyyətlər onu digər sosial normalardan ayırmaq üçün istifadə edilir [25].

Beynəlxalq hüquq kontekstində “mülayim hüquq” termini aşağıdakı ünsürləri əhatə edir: 1) BMT Baş Assambleyasının əksər qətnamə və bəyannamələri, 2) bəyanatlar, prinsiplər, təcrübə kodeksi və s. kimi elementlər; tez-tez çərçivə müqavilələrinin bir hissəsi kimi tapılır; 3) fəaliyyət planları; 4) müqavilədən kənar digər öhdəliklər.

Yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq səhiyyə sahəsində BMT-nin orqanları və ixtisaslaşmış qurumları, o cümlədən Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı (bundan sonra – ÜST) tərəfindən qəbul edilən bütün tövsiyə xarakterli sənədləri – bəyannat, bəyanamə, təlimat və qaydalar, habelə fəaliyyət planları və digər normaları beynəlxalq səhiyyə hüququnda mülayim normalar hesab etmək olar.

Bu səbəbdən də səhiyyə sahəsində belə beynəlxalq xarakterli “mülayim” hüquq normalarının Azərbaycan Respublikası (bundan sonra – AR) qanunvericiliyinə təsiri də məhz həmin normaları qəbul edən qurumun səlahiyyət dairəsi və Nizamnaməsinin xüsusiyyətlərindən asılı olacaqdır.

Bu mənada ÜST Nizamnaməsinin müvafiq müddəaları AR-da səhiyyə ilə bağlı mülayim hüququn tətbiqinin bəzi xüsusiyyətlərinə aydınlıq gətirir. ÜST Nizamnaməsinin 2-ci maddəsinə görə, məqsədinə nail olmaq üçün Təşkilatın funksiyalarından biri də konvensiyalar, sazişlər və qaydalar təklif etmək, beynəlxalq səhiyyə məsələlərinə dair tövsiyələr vermək və bununla Təşkilata həvalə edilmiş və onun məqsədinə uyğun gələn vəzifələri yerinə yetirməkdən ibarətdir [5]. Göründüyü kimi, ÜST Nizamnaməsi mülayim hüquq hesab edilən qaydalar və tövsiyələr

verilməsi məsələsini üzv dövlətlər üçün vəzifə kimi müəyyən edir. Ona görə də səhiyyə sahəsində AR-da bu normalar mühüm əhəmiyyətli normalar hesab edilməlidir. Pandemiya zamanı bu cür mülayim hüquq normalarının ölkəmizdə real və səmərəli implementasiyası ilə bağlı beynəlxalq səhiyyə üzrə təlimat və tövsiyələrin təsiri bir daha özünü göstərdi.

Bundan başqa, AR üçün üçün mülayim hüquq xarakteri kəsb edən sənədlərdən biri də Ümumdünya Səhiyyə Assambleyası tərəfindən qəbul edilən tövsiyə xarakterli qətnamələr hesab edilir. Bu səbəbdən də bir sıra alimlər hesab edirlər ki, Ümumdünya Səhiyyə Assambleyası global səhiyyə hüququnu inkişaf etdirmək üçün böyük səlahiyyətlərə malikdir [4]. Əlbəttə, bu qurumun qətnamələri AR üçün də müstəsna əhəmiyyət kəsb edir və tövsiyə xarakteri kəsb edir. Məlumat üçün qeyd edək ki, AR Assambleyanın bütün sessiyalarında fəal şəkildə iştirak edir və onun tövsiyə xarakterli bütün qətnamələrini yerinə yetirir. Xüsusilə, “Pandemiya son qoyaraq növbəti pandemiya təhlükəsinin qarşısının alınması: birlikdə daha sağlam, təhlükəsiz və ədalətli dünyanın qurulması” mövzusunda həsr edilmiş 2021-ci il tarixli 74-cü sessiyasında ölkəmiz Prezident səviyyəsində təmsil olunmuş və onun “mülayim hüquq” hesab edilən bütün normalarına qeyd-şərsiz əməl etmişdir.

AR səhiyyə sahəsində beynəlxalq xarakterli “mülayim hüquq” normalarının nəinki implementasiyası ilə bağlı işlər görür, eyni zamanda bu sahədə hüquq normalarının yaradılmasında həlledici beynəlxalq aktorlardan biri kimi çıxış edir. Bununla da ölkəmiz səhiyyə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığa tövsiyələr verir. Qeyd edilməlidir ki, AR-in təşəbbüsü ilə 3 dekabr 2020-ci ildə BMT Baş

Assambleyasının koronavirus xəstəliyi ilə mübarizəyə həsr edilən xüsusi sessiyası [2] keçirilmişdir. Bundan əlavə, ölkəmizin bilavasitə təşəbbüsü ilə koronavirus pandemiyası ilə mübarizə mövzusunda həsr olunmuş 10 aprel 2020-ci il tarixdə Türk Şurasının fəvqəladə Zirvə görüşü [3] keçirilmişdir. Qeyd edilən beynəlxalq səviyyəli sessiyaların nəticəsi olaraq qəbul edilən sənədlər tövsiyə xarakterli olsalar da, yəni mülayim hüquq mahiyyəti daşısalar da, pandemiya dönməsi üçün implerativ mahiyyəti ilə yadda qalmışdır.

Bu kontekstdə AR-in təşəbbüsü ilə 18 noyabr 2021-ci il tarixində BMT-nin İnsan Hüquqları Şurasının 46-cı sessiyası çərçivəsində qəbul edilmiş Qoşulmama Hərəkətinin sədri qismində “COVID-19 əleyhinə peyvəndlərə bərabər, məqbul qiymətə, vaxtında və universal əlçatanlığın təmin edilməsi” adlı qətnamə [1] xüsusi vurğulanmalıdır. Həmin qətnamə AR-in birbaşa mülayim hüquq norma yaradıcılığının və səhiyyə sahəsində milli hüquqi implementasiya ilə bağlı ən mühüm sənədlərindən biri hesab edilməlidir. 126 BMT üzv dövləti həmmüəllif qismində qoşulduğu həmin Qətnaməyə görə, COVID-19 pandemiyasına qarşı mübarizə sahəsində həyata keçirilmiş bir sıra əhəmiyyətli qlobal təşəbbüslər, o cümlədən AR Prezidentinin təşəbbüsü ilə 3-4 dekabr 2020-ci il tarixində keçirilmiş BMT Baş Assambleyasının COVID-19-a qarşı mübarizəyə həsr olunmuş xüsusi sessiyası, habelə COVID-19 əleyhinə peyvəndlərə bərabər, məqbul qiymətə, vaxtında və universal əlçatanlığın təmin edilməsi istiqamətində konkret təşkilati-hüquqi tədbirlər təqdir edilir. Bu fakt əlbəttə, AR-nın səhiyyə sahəsində beynəlxalq hüquq əməkdaşlığı və səhiyyə sahəsində mülayim hüquq normalarının im-

plementasiyası üçün əlverişli zəmin yaradan amil hesab edilməlidir.

Bundan başqa, AR-in təşəbbüsü ilə qəbul edilən həmin sənəd səhiyyə sahəsində digər sənədlərin – mülayim hüquq normalarının implementasiyası üçün də bazis sənədi kimi çıxış edir. Belə ki, qətnamədə inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında COVID-19 əleyhinə peyvəndlərin bölgüsündə mövcud olan bərabərsizlikdən ciddi narahatlıq ifadə edilir və bunun Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin icrasına əngəl törədən başlıca faktorlardan biri olduğu vurğulanır [1].

Müxtəlif növ mülayim hüquq sənədləri arasında ümumi cəhət ondan ibarətdir ki, onların hüquqi məcburi qüvvəsi yoxdur və könüllüdür və buna görə də sanksiyaları əhatə etmir.

Bundan başqa, ÜST tərəfindən hazırlanmış iki sənəd – Tütünlü Mübarizə üzrə Çərçivə Konvensiyası və Beynəlxalq Sağlamlıq Qaydaları (BSQ) da mülayim hüquq təbiətinə malik olan sənədlər kimi qəbul edilir. Bu sənədlərin hüquqi məzmunu və milli hüquqi implementasiyasının xüsusiyyətləri ilə bağlı növbəti paraqraflarda ətraflı məlumat verəcəyik.

ÜST mülayim hüquqdan istifadə etməklə səhiyyə sahəsində böyük uğur qazanmışdır. Qeyri-sağlam qida və pəhriz kimi məsələlərin tənzimlənməsi, müqavilələrə normativ izahatın verilməsi, müvafiq standartların təyin olunması, monitorinq və hesabatlılığın təmin olunmasını misal olaraq göstərmək olar. ÜST-dən qaynaqlanan mülayim hüquq normaları eyni zamanda, dövlətlərə sirayət etdi, bir növ bunun təbiiqi dövlətlər üçün asan oldu. Belə ki, mülayim normanın qeyri-məcburiliyi, ölkələrin müxtəlif maraqları, eyni zamanda özəl subyektlərin kommersiya

marahələrinin cəlb olunduğu çətin sahələrdə konsensusa nail olmağa kömək edə bilər. Məsələn, İctimai Sağlamlıq haqqında Doha Bəyannaməsində beynəlxalq ticarət hüququ və səhiyyə hüququ arasında rəqabət aparıcı rejimlər arasında toqquşma zamanı bir normanın digərini üstələyib-üstələməməsini aydınlaşdırmaq üçün mülayim hüquq normasından istifadə edilmişdir [27].

Beynəlxalq hüquqda “mülayim hüquq” terminologiyası nisbətən, mübahisəli olaraq qalır, çünki onun mövcudluğunu qəbul etməyə bəzi beynəlxalq praktiklər vardır. Digərləri üçün isə onun hüquq sahəsində statusu ilə bağlı kifayət qədər aydın olmayan fikirlər vardır. Bununla belə, əksər beynəlxalq praktiklər üçün mülayim hüquq alətlərinin inkişafı beynəlxalq hüquq sistemində gündəlik iş üçün tələb olunan kompromislərin qəbul edilmiş hissəsidir. Burada dövlətlər çox vaxt milli narazılıqla nəticələnə biləcək həddən artıq çox öhdəlikləri imzalamaqdan çəkinirlər.

Beynəlxalq səhiyyə hüququnda “mülayim hüquq” kosepsiyasının milli hüquqa təsirini daha müfəssəl öyrənmək üçün Çinin bu sahədə təcrübəsinə istinad edilməsi zəruridir. Bunu səhiyyə sahəsində beynəlxalq xarakterli “mülayim” hüquq normalarının AR milli qanunvericiliyinə təsiri baxımından əhəmiyyətli hesab edirik.

Belə ki, Çinin yoluxucu xəstəliklərin qarşısının alınması və onlara nəzarətlə bağlı sərt hüquq çərçivəsi 2003-cü il SARS epidemiyasından sonra başlamışdır. Həmin dövrdə Çin geniş miqyasda yoluxucu xəstəliklərin qarşısının alınması və nəzarəti ilə bağlı qanunvericiliyi qəbul etməyə və yenidən nəzərdən keçirməyə başladı. 2003-cü ildə qəbul edilmiş Yoluxucu xəstəliklərin qarşısının alınması və nəzarət haqqında Qanun Çində

yoluxucu xəstəliklərin qarşısının alınması və nəzarəti üzrə əsas qanuna çevrildi. 2007-ci ildə qəbul edilmiş Fövqəladə Hallara Qarşı Mübarizə Qanunu Çinin fövqəladə hallara, o cümlədən ictimai səhiyyə ilə bağlı fövqəladə hallar reaksiyası üçün hüquqi əsas yaradır. Bundan əlavə, hökumət İctimai Səhiyyə Fövqəladə Hallarına Fövqəladə Hallar üzrə Qaydaları qəbul etmiş və Peyvəndlərin Dövriyyəsi üzrə İnzibati Qaydalara yenidən baxmışdır. Dövlət Şurasının müvafiq departamentləri həmçinin yoluxucu xəstəliklərin qarşısının alınması və nəzarəti ilə sıx əlaqəli olan Qan Stansiyalarının İdarə Edilməsi üzrə Tədbirlər və Dezinfeksiyanın Təşkili üzrə Tədbirlər kimi yenidən işlənmiş idarə qaydaları qəbul edilmişdir. Bundan başqa diaqnostika ilə bağlı müvafiq standartlar işlənilib hazırlanmışdır. Bütün bunlar yoluxucu xəstəliklərin qarşısının alınması və xəstəxana infeksiyalarına nəzarət üzrə mühüm nəticələrin əldə edilməsinə səbəb olmuşdur. Muxtar vilayətlər və bələdiyyələr də 2003-cü ildən ardıcıl olaraq yoluxucu xəstəliklərin qarşısının alınması və onlara nəzarəti daha da təkmilləşdirmək üçün bir sıra yerli qaydalar qəbul etmişlər. Ümumiyyətlə, Çin hərtərəfli qanunvericilik bazası yaratmışdır ki, onlar yoluxucu xəstəliklərin epidemiyasının monitorinqi və erkən xəbərdarlıq sistemləri, hesabatlar və məlumatların açıqlanması, epidemiyalara qarşı mübarizə tədbirləri və yoluxucu xəstəliklərin tibbi müalicəsi və qarşısının alınması da daxil olmaqla əsas epidemiyalara cavab vermək iqtidarındadır. Bütün bunlar böyük epidemiyaların qarşısının alınması və nəzarət edilməsi riayət edilməli olan qanunlar, qaydalar və idarə qaydaları əsasən sərt hüquq normalarıdır [20]. Göründüyü kimi Çində səhiyyə sahəsində formal olaraq

“mülayim hüquq” hesab edilən təlimatlar və qaydalar belə, mahiyyət etibarilə “sərt hüquq” kimi çıxış edir və ümumməcburi qüvvə daşıyır.

Səhiyyə sahəsində Çinin qeyd edilən mülayim hüquq təcrübəsini AR-in milli qanunvericilik praktikası təsiri ilə bağlı bir sıra nəticələri qeyd edə bilərik. Birincisi, səhiyyə sahəsində milli hüquqi implementasiyanın səmərəliliyi ümumişləq qanunvericilik normalrından asılı bir məsələ kimi çıxış edir. İkincisi, mərkəzi icra hakimiyyətləri ilə yanaşı səhiyyə sahəsində yerli özünüidarə orqanları, xüsusilə bələdiyyələr aktiv şəkildə iştirak etməli və yerlərdə bu barədə təlimat və qaydalar qəbul edilməsi praktikasına yiyələnməlidirlər.

Səhiyyə sahəsində mülayim hüququn ən optimal variantlarından biri Avropa İttifaqı (bundan sonra – Aİ) çərçivəsində öz təsdiqini tapmışdır. Aİ səviyyəsində “mülayim hüquq” termini Avropa Birliyinin müxtəlif növ kvazi-hüquqi aktlarını, məsələn, "davranış kodeksləri", "təlimatlar", "bildirişlər", "tövsiyələr" və ya "kommunikasiyalar"ı təsvir etmək üçün istifadə edilmişdir. Aİ-nin fəaliyyəti haqqında Müqavilənin 288-ci maddəsinə görə mülayim hüquq – qaydalar, direktivlər və qərarlardan fərqli olaraq, ünvanlandığı şəxslər üçün məcburi olmayan rəhbər prinsiplər, tövsiyələr, bəyannamələr və rəylər kimi Aİ tədbirlərinə tətbiq edilən termdir.

Qeyd edək ki, son illər Aİ-nin səhiyyə sahəsində mülayim hüquq tendensiyası da AR-də geniş yayılmış və milli hüquqi implementasiya baxımından Aİ layihələri, fəaliyyət planları, qayda və direktivləri önəmli yer tutur.

Beynəlxalq və ya hökumətlərarası təşkilatların (hüquqi və ya qeyri-hüquqi xarakterli) orqanları tərəfindən qəbul edilən bütün qə-

namələr “mülayim hüquq” un məcmusuna aiddir. Qətnamə, bəyannamə və ya qərar kimi terminlər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən demək olar ki, bir-birini əvəz edir.

Mülayim hüquq anlayışı onun hüquq normalarını (bəzən birtərəfli qaydada tərtib edilir) beynəlxalq hüququn klassik qaydaları hesab edilən və “sərt hüquq” kimi tanınan qaydalardan fərqləndirmək üçün istifadə olunur. Sərt qanun, dövlətlərin və ya bu qaydalarla bağlı olacaq digər subyektlərin iştirakı və açıq razılığı ilə hazırlanmış və qəbul edilmiş qaydalara əsaslanır. Məsələn, beynəlxalq müqavilələr və konvensiyalar bu hüquq kateqoriyasına aiddir.

Qətnamələrin əksəriyyəti hüquqi cəhətdən məcburi xarakter daşımır. Başqa sözlə, onların həyata keçirilməsi məcburi deyil. Bununla belə, bu mətnləri qəbul edən qurumdan, onların forma və məzmunundan asılı olaraq, qətnamələr dövlətlər üçün öhdəliklər yarada və müəyyən hüquq statusuna malik ola bilər.

Mülayim hüquq normasının malik ola biləcəyi qanunun qüvvəsi və buna görə də onun potensial məcburiyyəti xarakteri hər bir hal üçün aşağıdakılar əsasında müəyyən edilməlidir: mümkün adi təbiət, onun məzmununun dəqiqliyi və spesifikliyi, onun qəbul olunma üsulu (məsələn, konsensus əsasında olub-olmaması).

Mülayim hüququn müqavilələrə təsiri bir neçə formada ola bilər: Birincisi, mülayim hüquq müqaviləni şərh etməklə iştirakçı dövlətlərə öz öhdəliklərini başa düşməyə kömək üçün istifadə edilə bilər. İkincisi, mülayim hüquq çoxtərəfli müqavilənin qəbuluna aparın prosesdə ilk addım ola bilər [9, s. 514].

Mülayim hüquq normasının məcburi olmaması onların hər hansı formada rolunun olmaması anlamına gəlməməlidir. Müəyyən

dərəcədə mülayim hüququn milli qanunvericiliyə təsiri var [14, s. 867-893]. Mülayim normalar dövlətlərin daxilində əsas etibarilə, adət hüquq normaları formasında tətbiq olunur. Səhiyyə sahəsində AR-in milli qanunvericiliyində də mülayim normaların tətbiqi zamanı bu hal nəzərə alınmışdır. Nəzəri baxımdan daxili məhkəmələrdə insan hüquqları normalarının tətbiqi ilə bağlı iki baxış (monizm və dualizm) mövcuddur. Dualist nöqtəyindən beynəlxalq hüquq normalarının dövlət ərazilərində tətbiqi və ya daxili məhkəmələrdə tətbiq edilməsi üçün onların daxili qanununa çevrilməlidir. Beynəlxalq hüquqla milli hüququn eyni olduğunu iddia edən monizm tərəfdarları isə bunu qəbul etmir. Amma fakt budur ki, formasından asılı olmayaraq, bu proses dövlətlərin hüquq sistemindən asılıdır.

Beynəlxalq insan hüquqları hüququ baxımından, milli məhkəmələrin mülayim normalardan necə faydalandığını göstərən bir neçə hal var. Məsələn, əksər hüquqşünaslar tərəfindəndən mülayim hüquq kimi qəbul edilən Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi məhkəmələr tərəfindən müxtəlif üsullarla tətbiq edilmişdir. Avstriya və Tanzaniyada buna beynəlxalq hüquq normaları kimi yanaşırlar, lakin bir çox dövlətlərin məhkəmələrində isə sadəcə Bəyannamədən dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi formasında istifadə edirlər [8, s. 150-151]. Burada Bəyannamənin dəyəri ölkə konstitusiyasının ona istinadları ilə ölçülməlidir. Səhiyyə hüququna aid mülayim hüquq normaları bütün sahələri əhatə etməsə də xüsusilə QİÇS-lə bağlı məsələlərdə tətbiq olunur. Bu sahədə milli məhkəmələr dövlətin QİÇS daşıyıcılarına dərman və tib xidməti göstərməklə, öhdəliyini yerinə yetirmək məqsədilə, mülayim hüquqa istinad edir. Cənub-Şərqi Asiyada

QİÇS-lə mübarizədə mülayim hüquqdan istinad etmişdir.

Mülayim hüquq normalarının həyata keçirilməsində müəyyən məhdudiyyətlər də var. Əgər mülayim hüquq səlahiyyətli orqan tərəfindən dəstəklənmirsə, dövlətləri hərəkətə keçməyə sövq etmək üçün zəruri olan məcburi öhdəliklərdən məhrum ola bilər.

Mülayim hüququn başqa bir mənfi cəhəti ondan ibarətdir ki, ona arxalanan təşkilatlar zəif kimi qəbul edilə bilər. Məsələn, ÜST əsasən məcburi olmayan sazişlər vasitəsilə hərəkət edirsə, digər sektorlar sərt qanunlar hazırlayırsa, bu, ÜST-nin nüfuzlu beynəlxalq təşkilat kimi görünməsinə mane ola bilər [7]. Bununla belə, zaman keçdikcə dövlətlər daha az sərt müqavilələrə üstünlük verirlər, bu da o deməkdir ki, hazırda mülayim hüquq qlobal idarəçiliyi çərçivəyə salmaq üçün ən məqbul yol hesab olunur [16].

Qeyd olunanlardan başqa, BMT və digər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qəbul olunmuş “mülayim normalar” da sağlamlığın qorunması hüququna dair müddəaları özündə ehtiva edir. Sağlamlığın qorunması hüququnun müdafiəsi və təmin olunması ilə bağlı dövlətlərin öhdəliklərinin müəyyənləşdirilməsində BMT-nin ayrı-ayrı köməkçi orqanlarının rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, İqtisadi, Sosial və Mədəni Hüquqlar üzrə Komitəsinin qəbul etdiyi 2000-ci il tarixli 14 nömrəli Ümumi Rəydə sağlamlığın qorunması hüququnun təmin edilməsi ilə bağlı dövlətlərin aşağıdakı öhdəlikləri göstərilmişdir: 1) mövcudluq; 2) mümkünlük; 3) qənaətbəxş sayılma; 4) müvafiq keyfiyyət.

Bütövlükdə isə Komitənin qərarı ilə sağlamlığın qorunması hüququnun vacib tərkib elementləri qismində əsas ilkin tibbi yardım, minimum səviyyədən aşağı olmayaraq zəruri və qidalanma üçün qida ilə təmin edilmə,

sanitariya şəraiti, təhlükəsiz və içməli su, zəruri dərman preparatları göstərilmişdir [15, s. 205]. Bununla yanaşı, Komitə qeyd etmişdir ki, iştirakçı-dövlətlər əsas dərman preparatlarının əldə olunması ilə bağlı əsaslandırılmamış yüksək xərclərin qarşısını almaq öhdəliyini daşıyırlar [22, s. 82].

Beynəlxalq birliyin tamhüquqlu subyekti sayılan AR da XX əsrin 90-cı illərində öz müstəqilliyini əldə etdikdən sonra sağlamlığın qorunması hüququna dair müxtəlif beynəlxalq sənədlərə qoşulmaqla və ayrı-ayrı institusional mexanizmlərin işində iştirak etməklə, bu sahədə irəliyə doğru müəyyən addımlar atmışdır. Bu isə səhiyyənin dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən və ölkə rəhbərliyi tərəfindən müəyyən olunaraq qarşıya qoyulan ən vacib vəzifələrdən biri olmasını sübut edir.

2003-cü ildən etibarən isə səhiyyə və onun maliyyələşdirilməsi sahəsində həyata keçirilən islahatlar, eləcə də AR-in sosial yönümlü dövlət siyasətini özü üçün əsas strateji xətt qismində qəbul etməsi vətəndaşların sağlamlığının qorunmasını sosial sahənin ən prioritet vəzifələrindən birinə çevirmişdir.

İnsan Hüquqları Komitəsinin 1982-ci il tarixli 6 nömrəli Ümumi Rəyində isə qeyd olunur ki, Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktın 6-cı maddəsində ehtiva olunmuş “yaşamaq hüquq” anlayışı məhdudlaşdırıcı mənada ifadə və təfsir olunmuşdur və bu subyektiv imkanın müdafiəsi dövlətlərdən dəqiq tədbirlər görülməsini tələb edir. Eyni zamanda, Komitənin gəlidiyi qənaətə görə, uşaq ölümünün azaldılması və ömür müddətinin uzadılması, xüsusilə qidalanma ilə bağlı qeyri-qənaətbəxş halın və epidemiyaların aradan qaldırılmasına yönəlmiş bütün zəruri tədbirlərin görülməsi

yaşamaq hüququnun müdafiəsi üçün məqbul hal hesab oluna bilər [10, s. 92].

Göstərilənlərə əsaslanaraq, qeyd etmək istərdik ki, mülayim hüquq normalarının təsiri AR-in qanunvericiliyindən də yan keçməmişdir. Covid 19 pandemiyası dövründə qanunvericiliyə bu daha çox təsir göstərmişdir. İlk növbədə dövlət öz öhdəliklərini yerinə yetirmək məqsədilə, təmasların axtarışı, sınaq, müalicə və ictimai səhiyyə reaksiyaları kimi sahələrdə texniki təlimatları aydınlaşdırmaq və gücləndirmək üçün mülayim hüquqdan istifadə etmişdir. Bu təlimatın böyük hissəsi texniki xarakter daşısa da, dövlət mövcud hüquq normalarını gücləndirmişdir. ÜST-ün mülayim hüquq norması hesab olunan qərar və bəyanatları Azərbaycan tərəfindən nəzərə alınmış və yerinə yetirilmişdir.

2019-cu ilin sonunda COVID-19 pandemiyasının başlanmasından bəri, demək olar ki, hər kəsin işində və həyat tərzində böyük dəyişikliklər baş verdi. Naməlum virusun törətdiyi koronavirus epidemiyası təkə tibb elminə və bütün dünyada ictimai səhiyyə sistemlərinə böyük problemlər gətirməyib, həm də bütün ölkələrdə dövlət idarəçiliyinə ciddi problem yaradıb. Başqa ölkələrdə olduğu kimi AR-də COVID-19 böhranını həll etmək üçün müxtəlif səviyyələrdə dövlət orqanları rəhbər sənədlər və təlimatlar kimi çox sayda mülayim qanun tədbirləri qəbul etdi. Bu mülayim qanun tədbirləri, sərt qanunun heç vaxt uyğun gəlməyəcəyi şəkildə COVID-19 pandemiyası ilə mübarizədə həlləedici rol oynadı. Etiraf etmək lazımdır ki, qanunvericilikdə mülayim hüquq üçün aydın hüquqi bazanın olmaması və onların hüquqi qüvvəyə malik olmaması səbəbindən mülayim hüquq tədbirləri onların qanuniliyi və legitimliyi ilə bağlı müəyyən narahatlıqlara səbəb olmuşdur. Bu narahatlıqlar mütəxəssislər

üçün COVID-19 böhranı ilə mübarizədə mülayim hüququn funksiyalarını və sərhədlərini yenidən nəzərdən keçirməkdə və daha geniş şəkildə müasir ictimai idarəetmə aləti kimi mülayim hüquq haqqında düşünməkdə faydalı ola bilər.

AR-də koronavirusun qarşısının alınması və nəzarəti üçün tənzimləyici reaksiyanı nümunə göstərən üç növ mülayim hüquq normalarına diqqət yetirilmişdir: 1) yeni koronavirus pnevmoniyasının diaqnoz və müalicə Protokolu; 2) maskalardan istifadə Təlimatları; 3) işin və istehsalın bərpasına dair Təlimat.

Birinci istiqamət üzrə - yeni koronavirus pnevmoniyasının diaqnoz və müalicə Protokolu COVID-19 kimi yeni aşkar edilmiş yoluxucu xəstəliklər qarşısında, qüvvədə olan qanunlar və qaydalar Dövlət Şurasının səhiyyə inzibati departamentinin üzərinə diaqnostika və müalicə protokollarını formalaşdırmaq öhdəliyi qoyur.

Qeyd edək ki, yuxarıda göstərilən müddələrdə tibb orqanlarının yoluxucu xəstəliklərin diaqnostika və müalicə tələblərinə uyğun olaraq zəruri tədbirlər görməsi nəzərdə tutulsa da, bu, həmin müddələrin hüquqi qüvvəyə malik olması demək deyil. Bir tərəfdən, qanunvericilik bu vəzifənin pozulmasına görə müvafiq hüquqi məsuliyyət müəyyən etməyib. Digər tərəfdən, diaqnoz və müalicə protokolu mütləq konkret davranış tələbini nəzərdə tutmur. Tibb orqanları, tibb işçiləri və ya ictimaiyyət baxımından Diaqnoz və Müalicə Protokolunun hüquqi qüvvəsi yoxdur; başqa sözlə, mülayim hüquqdur.

Yumşaq hüququn AR-də səhiyyə sahəsinə təsiri Maskalardan istifadə Təlimatları ilə bağlıdır. ÜST-ün COVID-19-un qarşısının alınmasına dair təlimatına əsasən, maskaların taxılması hava-damcı yolu ilə ötürülən yolu-

xucu xəstəliklərin qarşısının alınması və onlara nəzarət etmək üçün istifadə edilən müxtəlif tədbirlərdən biridir [26].

Qeyd etmək istərdik ki, bu sənəd ictimaiyyətin qorunmasına və yoluxma riskinin azaldılmasına rəhbərlik etmək üçün yalnız bir "təlimat"dır. Bundan əlavə, onun funksiyası, sənəddə göstəriləyi kimi, yalnız "şəxsi müdafiəni gücləndirmək üçün təlimat vermək" idi. Təlimat nə ictimaiyyəti bütün ictimai yerlərdə maskalar taxmağa məcbur edir, nə də maska taxmamaq üçün sanksiyalar tətbiq edir. Bu mənada, bayıra çıxarkən maskaların taxılması açıq məcburi qüvvəyə malik sərt qanun öhdəliyi deyil, yalnız şəxsi müdafiə üçün ictimaiyyətə rəhbərlik edən mülayim qanun öhdəliyidir. Qeyd olunanlardan da görünür ki, qanunvericilikdə pandemiya zamanı küçyə çıxarkən maska taxmaq qanuni öhdəliyi və bu öhdəliyə əməl edilməsinə görə konkret hüquqi məsuliyyət nəzərdə tutmur və bununla bağlı şəxslərin saxlanmasının hüquqi əsası ola bilməz. Bu heç zaman AR-in məcburi norma hesab olunan qanunlarının tələblərinin pozulması kimi dəyərləndirilə bilməz.

Mülayim hüququn tətbiqi ilə bağlı üçüncü istiqamət İşin və istehsalın bərpasına dair Təlimatla bağlıdır. 21 fevral 2020-ci il tarixində epidemiyaya qarşı mübarizə şəraitində iş və istehsalın bərpası üzrə müəssisə və qurumlar üçün Təlimat dərc edilib.

Təlimatlarda əsasən, epidemiyanın qarşısının alınması və nəzarətində müəssisə və qurumların məsuliyyəti vurğulanır. Təlimatlarla müəyyən edilmiş öhdəliklərə aşağıdakı aspektlər daxildir: işçilərin sağlamlığının monitorinqinin gücləndirilməsi zərurəti. Mülayim norma olan təlimatın tələblərinə müvafiq olaraq, hər bir işəgötürən gündə iki

dəfə kollektiv yataqxanalarda yaşayan işçilərin hərərətində nəzarət etməli, bütün işçilərin sağlamlıq vəziyyətini ümumiləşdirməli və bu barədə gündəlik olaraq xəstəliklərlə mübarizə şöbəsinə məlumat verməlidir; işçilərin giriş-çixışının qeydiyyatı, iş yerinin mütəmadi olaraq dezinfeksiya edilməsi, işçilərin toplanmasının və kollektiv fəaliyyətlərin azaldılması, pilləli yemək yeməyi və uzaqdan ofis işi də daxil olmaqla, iş yerlərində profilaktika və nəzarət tədbirlərinin gücləndirilməsi zərurəti; işçilər arasında epidemiya əleyhinə biliklərin artırılması ehtiyacı. Bunun bir hissəsi olaraq işəgötürənlər işçilərə şəxsi müdafiələrini gücləndirmək, o cümlədən lazımsız səfərləri azaltmaq və izdihamlı yerlərdə maskalar taxmaq üçün təlimat verməlidirlər. Qeyd olunan aspektlərin hər birinə Azərbaycan dövləti tərəfindən əməl olunmuşdur.

Xüsusilə qeyd etmək istərdik ki, mülayim hüquq və sərt hüquq bir-birinə zidd olan hüquqi paradıqmalardır [23]. Əgər beynəlxalq hüquq sahəsində mülayim hüququn mövcudluğunun və yüksəlişinin köklü səbəbi suverenliyin olmamasıdırsa, daxili hüquq sahəsində mülayim hüququn tətbiqi qanunvericilik səlahiyyətinə malik qanunvericilərin olmamasından irəli gəlir. COVID-19 pandemiyasının qarşısının alınması və ona nəzarət kontekstində hər bir ölkədə müvafiq sərt qanunun çatışmazlıqları aşkar olundu.

Göstərilənləri ümumiləşdirərək belə qənaətə gəlmək olar ki, “Yolxucu xəstəliklərin immunoprofilaktikası haqqında” AR Qanununda Covid-19 pandemiyası haqqında hər hansı müddəa yoxdur və təbii ki, olması da mümkün deyil. Burada paradoks ondadır ki, Qanunun əsas məqsədi yolxucu xəstəliklərin mövcudluğuna nəzarət etməkdir; bununla belə, mövcud profilaktika və nəzarət modeli

altında həm tənzimləyici resurslar, həm də qanunun dizaynı əsasən mövcud yolxucu xəstəliklərə yönəldilmişdir. Ona görə də indiyədək heç vaxt rast gəlinməmiş yeni yolxucu xəstəliklərin effektiv monitorinqi, erkən xəbərdarlıqların vaxtında verilməsi və müvəqqəti nəzarətin nizamlı şəkildə aparılması problemə çevrilib. Bu halda mülayim hüquqdan istifadə olunmuşdur.

Beləliklə, bu paraqraf üzrə aşağıdakı nəticələri qeyd edə bilərik. Birincisi, səhiyyə sahəsində BMT-nin orqanları və ixtisaslaşmış qurumları, o cümlədən ÜST tərəfindən qəbul edilən bütün tövsiyə xarakterli sənədləri – bəyanat, bəyanamə, təlimat və qaydalar, habelə fəaliyyət planları və digər normaları beynəlxalq səhiyyə hüququnda mülayim normalar hesab etmək olar. Bu səbəbdən də səhiyyə sahəsində belə beynəlxalq xarakterli “mülayim” hüquq normalarının AR qanunvericiliyinə təsiri də məhz həmin normaları qəbul edən qurumun səlahiyyət dairəsi və ÜST Nizamnaməsinin xüsusiyyətlərindən asılı olacaqdır. İkincisi, səhiyyə sahəsində Çinin qeyd edilən mülayim hüquq təcrübəsini Azərbaycan milli qanunvericilik praktikası təsiri ilə bağlı bir sıra nəticələri qeyd edə bilərik. Birincisi, səhiyyə sahəsində milli hüquqi implementasiyanın səmərəliliyi ümumişləq qanunvericilik normalrından asılı bir məsələ kimi çıxış edir. İkincisi, mərkəzi icra hakimiyyətləri ilə yanaşı, səhiyyə sahəsində yerli özünüidarə orqanları, xüsusilə bələdiyyələr aktiv şəkildə iştirak etməli və yerlərdə bu barədə təlimat və qaydalar qəbul edilməsi praktikasına yiyələnəlmədirlər. Üçüncüsü, AR-in təşəbbüsü ilə 18 noyabr 2021-ci il tarixində BMT-nin İnsan Hüquqları Şurasının 46-cı sessiyası çərçivəsində qəbul edilmiş Qoşulmama Hərəkətinin sədri qis-

mində “COVID-19 əleyhinə peyvəndlərə bərabər, məqbul qiymətə, vaxtında və universal əlçatanlığın təmin edilməsi” adlı qətnamə AR-in birbaşa mülayim hüquq norma yaradıcılığının və səhiyyə sahəsində milli hüquqi implementasiya ilə bağlı ən mühüm sənədlərindən biri hesab edilməlidir. Qətnaməyə görə, COVID-19 pandemiyasına qarşı mübarizə sahəsində həyata keçirilmiş bir sıra əhəmiyyətli qlobal təşəbbüslər, o cümlədən AR Prezidentinin təşəbbüsü ilə 3-4 dekabr 2020-ci il tarixində keçirilmiş BMT Baş Assambleyasının COVID-19-a qarşı mübarizəyə həsr olunmuş xüsusi sessiyası, habelə COVID-19 əleyhinə peyvəndlərə bərabər, məqbul qiymətə, vaxtında və universal əlçatanlığın təmin edilməsi istiqamətində konkret təşkilati-hüquqi tədbirlər təqdir edilir. Bu fakt əlbəttə, AR-in səhiyyə sahəsində beynəlxalq hüquq əməkdaşlığı və səhiyyə sahəsində mülayim hüquq normalarının implementasiyası üçün əlverişli zəmin yaradan amil hesab edilməlidir. Bundan başqa, AR-in təşəbbüsü ilə qəbul edilən həmin sənəd səhiyyə sahəsində digər sənədlərin – mülayim hüquq normalarının implementasiyası üçün də bazis sənədi kimi çıxış edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin Mətbuat xidməti idarəsinin BMT Baş Assambleyasında COVID-19 əleyhinə peyvəndlərə əlçatanlığın təmin edilməsi ilə bağlı qətnamənin qəbul edilməsinə dair məlumatı, <https://mfa.gov.az/az/news/no44621>
2. Azərbaycan Prezidenti, Qoşulmama Hərəkatının Sədri İlham Əliyev Nyu-Yorkda BMT Baş Assambleyasının COVID-19 ilə mübarizəyə həsr edilən xüsusi sessiyasında videoforamtada çıxış edib, <https://president.az/az/articles/view/48460/print>
3. İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə Türk Şurasının videokonfrans vasitəsilə fəvqəladə Zirvə görüşü keçirilib, <https://president.az/az/articles/view/36412>
4. B. M. Meier, A. Taylor, M. Eccleston Turner, R. Habibi, S. Sekalala, and L. O. Gostin, “The World Health Organization in Global Health Law,” *Journal of Law, Medicine & Ethics* 48, no. 4 (2020)
5. Constitution of the World Health Organization, https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/BD_49th-en.pdf#page=6
6. Chinkin C. “Normative Development in the International Legal System,” in *Commitment and Compliance: The Role of Non-Binding Norms in the International Legal System*, D. Shelton, eds. (Oxford: Oxford University Press, 2000)
7. Gostin and Sridhar, supra note 2. Google Scholar
8. Hannum H. *The Udrh in National and International Law//Health and Human Rights* (1998)
9. Hillgenberg H. *A Fresh Look at Soft Law // European Journal of International Law* 10, no. 3 (1999)
10. HRC General Comment No. 6: the right to life (Article 6). *Migration and the right to health: A review of international law*. Compiled and edited by P.Pace. *International Migration Law*, 2009, No 19
11. Dinah L., Shelton. *Soft Law in Handbook of International Law* (Routledge Press, 2008). Raustiala, K. (2005), “Form and Substance in International Agreements,” 99 *Am.J.Int'l L.* 581 (2005).
12. Druzin, B.H. (2016). “Why does Soft Law have any Power anyway?” *Asian Journal of International Law*, <https://www.cambridge.org/core/journals/asian-journal-of-international-law/article/abs/why-does-soft-law-have-any-power-anyway/00EBCEA91F92F97E1079A80AE077BD39>
13. L Haocai and S Gongde, *Soft Law Is Law* (Law Press 2009)
14. L. Sossin and C. Smith, “Hard Choices and Soft Law: Ethical Codes, Policy Guidelines

- and the Role of the Courts in Regulating Government," *Alberta Law Review* 40(2003).
15. Moeckli D., Shah S., Sivakumarah S., Harris D. *International human rights law*. Second edition. Oxford, Oxford University Press, 2014
 16. Pauwelyn, J., Wessel, R. A., and Wouters, J., "When Structures Become Shackles: Stagnation and Dynamics in International Law-making," *European Journal of International Law* 25, no. 3 (2014): 733–763
 17. Raustiala, K. *Form and Substance in International Agreements*, 99 *Am.J.Int'l L.* 581 (2005).
 18. Robilant, Anna Di. *Genealogies of Soft Law // The American Journal of Comparative Law*. 2006, 54 (3): 499–554. doi:10.1093/ajcl/54.3.499. ISSN 0002-919X
 19. Sharifah S. and Haleema M., *Soft Law Possibilities in Global Health Law / The Journal of Law, Medicine & Ethics*, 49 (2021)
 20. *Soft Law in the Prevention and Control of the COVID-19 Pandemic in China: Between Legality Concerns and Limited Participatory Possibilities*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8060617/>
 21. *Soft Law Possibilities in Global Health Law* <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-law-medicine-and-ethics/article/soft-law-possibilities-in-global-health-law/46454AEC8B9033032728A49218F03C3F>
 22. Stephen P.M. *Access to Essential Medicines as a component of the right to health*. In: *Realizing the Right to Health* (eds. A.Clapham & M.Robinson). Zurich, Rüfer & Rub, The Swiss Human Rights Book Series
 23. *The Administration Regulations on the Circulation of Vaccines and Vaccination are an administrative regulation formulated by the State Council in 2005 to strengthen the supervision of vaccines*.
 24. *The "Soft law" of the supreme peoples court*, <https://supremepeoplescourtmonitor.com/2020/11/16/the-soft-law-of-the-supreme-peoples-court/>
 25. Xiezhong Cheng. *Soft Law in the Prevention and Control of the COVID-19 Pandemic in China: Between Legality Concerns and Limited Participatory Possibilities*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8060617/>
 26. World Health Organization, "Advice on the Use of Masks in the Context of COVID-19: Interim Guidance, 5 June 2020
 27. World Trade Organization (WTO), *Doha declaration on the TRIPS agreement and public health*, WT/MIN(01)/DEC/W/2. Ministerial conference (2001): Fourth Session, Doha, 9-14 November.

Peculiarities of the impact of "soft" legal norms of an international nature on the legislation of the Republic of Azerbaijan in the field of healthcare

Huseynova Fatima Etibar gizi,

Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor of the Department of Private International Law and European Law Baku State University

e-mail: lawyer.fatima85@gmail.com

The article talks about the influence of "soft" legal norms of an international nature in the field of healthcare on the legislation of the Republic of Azerbaijan. First, the characteristics of "soft" legal norms in the field of healthcare are considered. The features of the material legal implementation of these norms in the legal system of the Republic of Azerbaijan are analyzed. In this direction, the national legislation of the Republic of Azerbaijan is compared with international

documents establishing "soft" legal norms. At the same time, attention is paid to the activities of the World Health Organization in the creation and implementation of "soft" legal norms.

Key words: World Health Organization, healthcare "soft" legal norms, "soft law", national legal implementation, legislation of the Republic of Azerbaijan.

Особенности воздействия «мягких» правовых норм международного характера на законодательство Азербайджанской Республики в сфере здравоохранения

Гусейнова Фатима Этибар кызы,

доктор философии по праву, доцент кафедры международного частного права и европейского права Бакинского государственного университета

э-почта: lawyer.fatima85@gmail.com

В статье говорится о влиянии «мягких» правовых норм международного характера в области здравоохранения на законодательство Азербайджанской Республики. Сначала рассматриваются характеристики «мягких» правовых норм в сфере здравоохранения. Анализируются особенности материальной правовой имплементации указанных норм в правовой системе Азербайджанской Республики. В этом направлении сравнивается национальное законодательство Азербайджанской Республики с международными документами, устанавливающими «мягкие» правовые нормы. При этом уделяется внимание деятельности Всемирной организации здравоохранения в создании и реализации «мягких» правовых норм.

Ключевые слова: Всемирная организация здравоохранения, здравоохранение, «мягкие» правовые нормы, «мягкое право», национально-правовая имплементация, законодательство Азербайджанской Республики.

Uluslararası nitelikteki "ılımlı" hukuk normlarının Azerbaycan Cumhuriyeti'nin sağlık alanındaki mevzuatına etkisinin özellikleri

Hüseynova Fatıma Etibar Gizi,

Hukuk Felsefe Doktoru, Bakü Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi

"Uluslararası özel hukuk ve Avrupa hukuku" bölümü doçentidir.

e-posta: avukat.fatima85@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-9457-0342>

Makalede sağlık alanında "ılımlı" uluslararası hukuk normlarının Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatına etkisinden bahsediliyor. Öncelikle sağlık alanında "ılımlı" hukuk normlarının özellikleri incelenmektedir. Bahsedilen normların Azerbaycan Cumhuriyeti hukuk sisteminde esaslı hukuki uygulamasının ayrıntıları incelenmektedir. Bu doğrultuda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ulusal mevzuatı "ılımlı" hukuk normlarını belirleyen uluslararası belgelerle karşılaştırılmaktadır. Aynı zamanda Dünya Sağlık Örgütü'nün "ılımlı" hukuk normlarının geliştirilmesi ve uygulanması konusundaki faaliyetlerine de dikkat ediliyor.

Anahtar Kelimeler: Dünya Sağlık Örgütü, sağlık hizmetleri, uluslararası, "yumuşak" hukuk normları, "yumuşak hukuk", ulusal hukuki uygulama, Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatı.

